

В. Лефтеров, д-р психол. наук, проф.
Одесский национальный медицинский университет, Одесса

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ ВИДОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДСТВАМИ ПСИХОТРЕНИНГОВИХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье раскрываются концептуальные и методические аспекты использования психотренингов в профессиональной подготовке специалистов экстремальных видов деятельности. Психотренинговые методы в системе профессиональной подготовки являются связующим звеном между теорией и практикой психологического обеспечения профессиональной деятельности представителем лей силовых структур. Благодаря феноменам тренинга возможно значительно улучшить качество профессиональной подготовки персонала, продлить его профессиональное долголетие.

Ключевые слова: специалисты экстремальных видов деятельности, профессиональная подготовка, психологический тренинг, внедрение психотренинговых технологий.

V. Lefterov, Doctor of Sciences in Psychology, Professor
Odessa Medical National University, Odessa

PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF EXTREME TYPES OF ACTIVITIES USING PSYCHOTRAINING TECHNOLOGIES

The article deals with the conceptual and methodological aspects of use of psychological trainings in professional training of specialists of extreme activities. Psychotraining methods in the system of professional training serve as a link between theory and practice of psychological support of professional activity of representatives of security agencies. Due to the phenomenon of these trainings it is possible to improve significantly the quality of professional training of personnel and to prolong its professional longevity.

Keywords: Specialists in extreme activities, professional training, psychological training, implementation of psychotraining technologies.

УДК 159.9

Н. Оніщенко, д-р психол. наук, ст. наук. співроб.
Національний університет цивільного захисту України, Харків

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЩО ПОКЛАДАЮТЬСЯ НА ФАХІВЦЯ-ПСИХОЛОГА, У МЕЖАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ ЕКСТРЕНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ОСЕРЕДКУ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

У статті подаються результати аналізу сучасної нормативно-правової бази, яка регулює діяльність фахівців-психологів Державної служби України з надзвичайних ситуацій; висвітлюються основні проблеми, які заважають високому рівню ефективності професійної діяльності екстремальних психологів; розглядаються головні проблемні питання в цій галузі, вирішення яких потребує окремої уваги.

Ключові слова: екстрена психологічна допомога; надзвичайна ситуація; постраждалих; психолог Служби порятунку.

Постановка проблеми. Саме психолог Служби порятунку виступає головною діючою особою у створенні взаємодії з постраждалою людиною, організовує та надає екстрену психологічну допомогу (ЕПД) постраждалому контингенту. Саме від психолога залежить результат психологічної роботи, яку здійснює фахівець в осередку надзвичайної ситуації (НС). І саме з цією метою психолог організовує всі етапи своєї діяльності так, щоб досягти бажаного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нагадаємо, що єдиною державною структурою, на яку в Україні законодавчо покладені завдання психологічного захисту населення в осередку НС, є Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) [1]. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває питання визначення ролі, місця та специфіки діяльності екстремального психолога в процесі надання допомоги населенню, яке постраждало внаслідок надзвичайної ситуації.

Мета статті – проаналізувати основні проблеми, які заважають високому рівню ефективності професійної діяльності екстремальних психологів та запропонувати шляхи вирішення проблем.

Викладення основного матеріалу дослідження. Психолог в ситуації ЕПД стикається з необхідністю дій саме в травматичній ситуації, а не терапії посттравматичних станів. І це – *головна відмінність екстреної психологічної допомоги від роботи психолога в межах інших видів психологічної допомоги* [6].

При наданні екстреної психологічної допомоги необхідно пам'ятати, що постраждалий внаслідок НС потер-

пають, перш за все, від наступних факторів екстремальної ситуації:

1. Раптовість. Чим менш очікуваною є подія, тим більш трагічними є її наслідки для постраждалих.

2. Відсутність досвіду переживання НС. Оскільки лиха та катастрофи відбуваються досить рідко, люди, не маючи відповідних знань, часто вчаться переживати їх безпосередньо у момент стресу.

4. Дезорганізація діяльності, порушення контролю. Екстремальні умови повністю або частково дезорганізують людину, порушують її сприйняття та здатність адекватно оцінювати те, що з нею відбувається, а тим більше, контролювати це.

5. Горе і втрата. Жертви катастроф можуть розлучитися з близькими або втратити когось з них; найгірше в НС – це перебування людини в очікуванні звісток про можливі втрати. Крім того, постраждалий може втратити через катастрофу свою соціальну роль і позицію.

6. Зіткнення зі смертю. У тих, хто в умовах екзистенціальної загрози пережив "зустріч" зі смертю, важче ніж у інших проходить відновлювальний період.

7. Необхідність приймати рішення. Така необхідність виникає рано чи пізно, адже новий досвід, нові (часто дуже ворожі) умови висувають нові вимоги до особистості.

8. Прийняття нового досвіду. Людині, яка пережила масштабну НС, потрібно усвідомити та прийняти те, що з нею трапилось, які зміни відбулися. В цьому випадку їй необхідно буде адаптуватись до нових умов життєдіяльності, навчитися жити з новим світосприйняттям та новим досвідом [6].

Всі зазначені особливості та проблеми організації діяльності екстремальних психологів в осередку НС зайвий раз демонструють не тільки існування гострої необхідності в підготовці висококваліфікованих кадрів, які б були спроможними надавати ЕПД всім, хто її потребує, а й обумовлюють основні функціональні обов'язки психологів Служби порятунку, які працюють в осередку лиха. Додамо, що основні функціональні обов'язки фахівців психологічної служби ДСНС України визначаються також і специфікою тієї ситуації, в умовах якої доводиться працювати екстремальному психологу.

Зауважимо, що *головними відмінностями роботи екстремального психолога ДСНС України* від звичного та загальноприйнятого розуміння надання психологічної допомоги, є наступні особливості:

- екстремальні психологи не чекають, коли до них прийдуть за допомогою – вони самі пропонують свою допомогу постраждалим, які в умовах НС не замислюються над збереженням власної психіки;

- екстремальні психологи вимушені працювати з людьми, які в силу певних обставин переживають виключно негативні емоції;

- екстремальні психологи не мають можливості застосовувати психодіагностичні методи для більш поглибленого вивчення станів постраждалих і вимушені працювати в умовах дефіциту часу та інформації. Оцінити ступінь психологічної травми, яку отримала людина, та визначити, який саме стан є властивим їй в даний період, можливо лише з використанням методів візуальної психодіагностики та окремих експрес-методів;

- екстремальні психологи надають допомогу різним категоріям постраждалих на очах багатьох людей та засобів масової інформації;

- у процесі надання ЕПД постраждалим екстремальні психологи вимушені вирішувати низку другорядних питань, які стосуються процесу пошуково-рятувальних робіт в цілому, та узгодженості власних дій з діями фахівців інших оперативних служб;

- екстремальний психолог має досить обмежені можливості щодо використання спеціальних технік, націлених на купірування негативних психічних станів у постраждалих тощо.

Окремо хотілося б відмітити той факт, що, як ще одна особливість діяльності екстремальних психологів, є й те, що їх присутність в осередку надзвичайної ситуації не завжди трактується та сприймається однозначно. З одного боку, факт залучення екстремальних психологів до надання невідкладної психологічної допомоги всім категоріям постраждалих в зоні лиха є гарантією того, що всі ті, хто потребує допомоги, обов'язково її отримають, і екстрена психологічна підтримка їм буде надана за першої необхідності. З іншого боку, сама тільки присутність екстремальних психологів у зоні надзвичайної ситуації вже свідчить про її масштаби і наслідки, які, перш за все, обчислюються не матеріальними збитками, а кількістю людських жертв. Саме така особливість обумовлює і сприйняття пересічних громадян, які в тому чи іншому ступені постраждали від лиха. Така шаблонність сприйняття екстремальних психологів була сформована у населення засобами масової інформації, а саме: особливостями подання інформації щодо трагічних ситуацій та специфікою їх висвітлення. Отже, сьогодні самі екстремальні психологи, на відміну від "кабінетних" психологів-консультантів, які працюють на власний імідж, виступають додатковим стрес-фактором для постраждалого населення в умовах надзвичайної ситуації.

Нагадаємо, що ЕПД великому потоку постраждалого населення надають в умовах гострого дефіциту часу,

при нестачі корекційно-діагностичних можливостей. Це вимагає від психолога не тільки високої теоретичної та практичної підготовки, але і граничної зібраності, почуття відповідальності, здатності до швидкого прийняття самостійних та нестандартних рішень.

Усе вищезазначене зайвий раз демонструє існування гострої необхідності в підготовці висококваліфікованих кадрів, які б були спроможними надавати ЕПД всім, хто її потребує, та виконувати основні функції, які покладаються на екстремального психолога. Отже, спираючись не стільки на існуючі підходи в психологічній науці, скільки на власний досвід роботи при ліквідації наслідків НС техногенного, природного або соціального походження, можемо виокремити *наступні функції психолога ДСНС України*:

- 1) Безпосередня робота з організації та надання екстреної психологічної допомоги постраждалим внаслідок НС.

В межах цього блоку робіт психологами проводиться збір інформації щодо трагічної події та здійснення заходів щодо психологічного супроводу людей, які зазнали лиха. Фахівці-психологи вимушені працювати в умовах дефіциту часу, у непристосованих приміщеннях, або, взагалі, на вулиці, надавати допомогу людям, які перебувають у вкрай негативному психічному стані.

Окрім цього, психологи Служби порятунку при наданні ЕПД повинні дотримуватись наступних умов:

- діяти "тут і зараз" – допомога повинна надаватись виключно в аспекті пережитої людиною травматичної події;

- діяти в умовах максимального наближення до місця трагедії – фахівець працює безпосередньо в осередку трагедії і з тим актуальним психоемоційним станом, який демонструє постраждала людина;

- використовувати методи, які є адекватними як ситуації, в якій надається психологічна допомога, так і стану постраждалої людини.

- 2) Превентивна або профілактична робота, яка полягає у запобіганні виникненню та розвитку масових негативних проявів серед постраждалого населення.

Ще однією особливістю роботи психолога є те, що переважна більшість людей в осередку трагедії перебувають у стані масового горя, переживають той чи інший вид втрати. Зокрема, психолог повинен працювати на попередження виникнення гострих панічних реакцій, які можуть мати властивість розповсюдження на інших постраждалих та на попередження розвитку відстрочених у часі нервово-психічних порушень.

Особливу увагу слід приділяти ситуаціям, коли постраждалі люди на певний час можуть опинитись в, так званій, ізоляції та поза зв'язком із зовнішнім світом (безпосереднє перебування в осередку НС). Саме в таких умовах особливо дієвою, в межах профілактичної роботи, є необхідність проведення інформаційної терапії.

- 3) Координаційна робота із забезпечення взаємодії з фахівцями в межах групи психологів ДСНС України та з фахівцями інших служб швидкого реагування.

Майже завжди ефективність надання психологом допомоги постраждалій людині залежить не тільки від самого психолога, а і від дій інших фахівців, які ліквідують наслідки надзвичайної ситуації. Окрім прямих або безпосередніх функцій, які повинен виконувати фахівець служби психологічного забезпечення в осередку НС, ним вирішується ціла низка завдань, які прямо не стосуються надання екстреної психологічної допомоги. Це, насамперед, обумовлюється недосконалістю сучасної системи нормативно-правового регулювання

діяльності психолога ДСНС України в умовах ліквідації наслідків НС.

Що стосується питання внутрішньогрупової взаємодії, то відмітимо, що цей аспект є одним із вирішальних ще на етапі організації ЕПД.

Наш особистий досвід роботи в осередку НС засвідчує, що при формуванні групи екстремальних психологів для виїзду в осередок лиха слід керуватись наступними принципами:

1) кількість психологів повинна відповідати "запитам" наслідків НС, тобто психологів повинно бути стільки, скільки буде необхідно не тільки у разі прогнозованого перебігу процесу ліквідації наслідків НС, а й у випадку його ускладнення. Фахівцями НДЛ ЕКП на основі власного досвіду надання ЕПД постраждалому населенню було запропоновано показник – 1 психолог – приблизно на 20 постраждалих або 1 психолог – на 4 родичів загиблої внаслідок НС особи;

2) група психологів повинна бути сформована з урахуванням гендерних ознак – фахівці повинні бути як чоловічої, так і жіночої статі;

3) повинен діяти чітко встановлений графік чергувань психологів задля збереження високого рівня працездатності та попередження фізичного і психоемоційного виснаження фахівців психологічної служби ДСНС України;

4) у групі психологів між фахівцями повинні бути розподілені функції (хто відповідає за збір та передачу оперативної інформації; хто контролює процес взаємодії з фахівцями інших служб швидкого реагування та представниками волонтерських організацій; хто відповідає за психологічну експертизу інформаційних потоків, які циркулюють в осередку НС; хто відповідає за діяльність групи документування тощо).

Усі ці організаційні кроки, як правило, обов'язково враховуються за будь-якої НС. Але вирішення цих питань відбувається лише за ініціативою старшого групи або керівника психологічної служби. На жаль, на цей час вищезазначені нами організаційні особливості жодним чином не відображені в нормативно-правових та регулюючих документах.

Ще однією слабкою ланкою в ланцюзі організації та надання ЕПД постраждалим людям є проблема налагодження міжвідомчої взаємодії фахівців, які працюють при ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. Головним та найважливішим питанням можна назвати відсутність чіткої системи залучення фахівців-психологів державних та приватних організацій у випадку дефіциту сил психологів Служби порятунку. Сьогодні будь-яке залучення "сторонніх" фахівців до надання допомоги і, перш за все – психологічної, відбувається на місцевому рівні (рішення приймає відповідальний за хід проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних видів робіт в осередку НС). Поряд з цим, до роботи з постраждалим контингентом може бути залучена людина, фаховий рівень якої не відповідає вимогам НС.

Можна сказати, що в Україні сьогодні назріла необхідність проведення психологічного аналізу існуючої нормативно-правової та законодавчої бази, яка визначає місце та роль психолога при роботі з постраждалою людиною в осередку лиха.

Отже, найскорішого вирішення потребують наступні питання:

1. Організація та проведення спеціальної підготовки фахівців-психологів, які можуть бути залучені до роботи з постраждалим контингентом в умовах ліквідації наслідків НС. Така підготовка повинна складатись з двох основних блоків: а) професійна підготовка, в межах якої будуть викладатись основи надання ЕПД постражда-

лим від НС та будуть висвітлюватись питання використання різноманітних підходів, методів та технік роботи з постраждалою особистістю тощо; б) психологічна підготовка, яка буде спрямована на формування у фахівця готовності працювати в екстремальних умовах НС, надавати допомогу людям, які перебувають у виключно негативному психоемоційному стані, працювати у несприятливих умовах під постійним впливом негативних стрес-факторів НС. В межах цього блоку також необхідно проводити навчання психологів навичкам саморегуляції та релаксації, а також основам здійснення відновлювальних технік.

2. Створення єдиної бази даних фахівців-психологів у кожному регіоні України – так званий, резервний фонд фахівців, які мають відповідну спеціалізацію або пройшли спеціальну підготовку. Використання єдиної бази дозволить у короткі строки, у разі необхідності, залучити потрібну кількість фахівців, які б могли надавати невідкладну психологічну допомогу поряд з психологами ДСНС України.

3. Формування резервного фонду фахівців-психологів повинно базуватись на дослідженнях, результатами яких повинні стати прогнози щодо можливих НС в кожному з регіонів України. Отже, окремої уваги потребує створення спеціального аналітичного центру, метою якого було б проведення моніторингу НС в Україні та складання як короткострокових, так і довгострокових прогнозів щодо виникнення НС з урахуванням їх походження, можливих наслідків у економічному, соціальному та психогенному вимірах.

Наведені проблеми вирішити вдасться не так швидко, але вже сьогодні ми пропонуємо спеціально розроблену програму, метою якої є відбір фахівців-психологів, які спроможні надавати ефективну ЕПД постраждалим людям та які зможуть працювати в умовах дефіциту часу та на складних ділянках робіт (впізнання у морзі, евакуація у безпечні райони тощо). Така програма може виконувати функцію "допущення" фахівців-психологів до роботи в зону НС.

Сучасний стан справ щодо нормативно-правового регулювання діяльності психологів в осередку НС дозволяє констатувати, що на даному шляху подолані не всі проблеми, але головним є те, що рух (розвиток) не припиняється.

Період активного розвитку екстремальної психології в Україні розпочався у 2004 році, коли групою вітчизняних вчених О. Тімченком, В. Христенком, С. Миронцем та ін. було ініційовано проведення роботи щодо обґрунтування та створення відповідної законодавчої бази, яка б визначала роль та місце психолога в осередку НС та регламентувала його діяльність. Так, на момент створення у 2006 році на базі провідного вищого навчального закладу системи тоді МНС України науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології перед її співробітниками поставило завдання розробки пакету відповідних нормативно-правових документів, що регламентують сучасну діяльність служби психологічного забезпечення МНС України. На цей напрям роботи, як на один з головних, було прямо вказано у "Пріоритетних напрямках роботи Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи щодо формування та реалізації урядової політики у визначеній сфері діяльності до кінця 2006 року (уточнених на виконання пункту 1.2.3 протоколу № 1 засідання Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2006 року)", схвалених на засіданні Колегії МНС України 18 серпня 2006 року.

Аналізуючи ключові положення нормативно-правової бази щодо організації надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в осередку лиха, відмітимо декілька моментів.

Так *Стаття 3 Конституції України* прямо вказує на те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Прийнятий Верховною Радою України 24 червня 2004 року *Закон України "Про правові засади цивільного захисту"*, а також низка інших законодавчих актів конкретизували вказане положення Конституції та поклали головний обов'язок цивільного захисту населення та територій в умовах надзвичайної ситуації на МНС України [4]. Серед основних завдань цивільного захисту вищезазначений Закон у ст. 5 вказував на обов'язок захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, надання невідкладної психологічної, медичної та іншої допомоги постраждалим. Ст. 13 Закону конкретизувала це положення, вказуючи на необхідність запобігання або зменшення ступеня негативного психологічного впливу на населення та своєчасного надання ефективної психологічної допомоги [4].

З метою виконання вимог Закону 23 листопада 2004 року Наказом МНС України № 187 була затверджена *Концепція психологічного забезпечення службової діяльності працівників Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій (далі – Концепція)*. Концепція ставила на меті поетапне створення у системі МНС України служби психологічного забезпечення, на яку б поклалися завдання із психологічного забезпечення діяльності підрозділів МНС України та психологічного захисту населення в умовах надзвичайної ситуації. Відповідно до положень Концепції, яка була розрахована на період з 2004 по 2006 роки, у структурі МНС України створювались підрозділи психологічного забезпечення службової діяльності МНС України в АРК, областях, м. Києві та м. Севастополі, вищих навчальних закладах системи МНС України, науково-дослідна лабораторія екстремальної та кризової психології Університету цивільного захисту України та була розпочата підготовка фахівців-психологів на базі Університету цивільного захисту України. Концепція, дія якої завершилася наприкінці 2006 року, передбачала здійснення ряду заходів щодо подальшого розвитку та удосконалення науково-методичного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення психологічної служби МНС України [3].

На цей час ці всі функції регулюються Кодексом цивільного захисту, який введений в дію 1 липня 2013 року. Серед основних завдань цивільного захисту вищезазначений Кодекс у ст. 38 вказує на обов'язок захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, надання невідкладної психологічної, медичної та іншої допомоги постраждалим [1].

Проведений ретельний аналіз існуючих нормативно-правових документів, що регламентували на той час діяльність служби психологічного забезпечення МНС України, та узагальнений досвід функціонування аналогічних структур як в Україні, так і за її межами, дозволили, поряд із використанням інших загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, визначити пріоритетні напрями нормативно-правової регламентації діяльності служби психологічного забезпечення на сучасному етапі розвитку суспільства та держави.

Серед інших завдань були визначені і проблеми в діяльності служби психологічного забезпечення органів

та підрозділів МНС України та шляхи їх мінімізації. Більшість з цих проблем були вирішені з прийняттям розроблених за участю фахівців науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології НУЦЗУ низки нормативно-правових документів, серед яких Наказ МНС від 27.02.2008 р. № 148 *"Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС"*; вказівка МНС України від 03.04.2008 р. № 02-4337/74 *"Про організацію роботи позаштатної мобільної групи екстреної психологічної допомоги МНС"*, якою було затверджене "Положення щодо організації роботи позаштатної мобільної групи екстреної психологічної допомоги особовому складу підрозділів МНС і постраждалому внаслідок надзвичайної ситуації населенню", та низка інших документів, зокрема, накази ГУ МНС України в областях щодо організації роботи позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС [5].

Враховуючи вже зроблене в межах нормативно-правового забезпечення діяльності екстремальних психологів в осередку лиха, слід зазначити, що незважаючи на великий обсяг виконаної в цьому напрямку роботи, ні в якому разі не можна говорити, що всі проблеми в цій галузі вирішено.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень. Як відмічалось, існуюча сучасна нормативно-правова база, на думку психологів-практиків, які надають екстрену психологічну допомогу постраждалому населенню, не змогла вирішити проблему міжвідомчої взаємодії психологів різних державних та приватних структур, які залучаються до ліквідації наслідків тієї чи іншої надзвичайної ситуації. Сьогодні жоден з існуючих документів не регулює це питання. Все це вказує на те, що нам зараз потрібен міжвідомчий нормативно-правовий документ, який повинен бути підписаний усіма зацікавленими міністерствами та відомствами, фахівців яких залучають до надання допомоги постраждалим в умовах НС, та який би визначав міжвідомчу взаємодію психологів при організації та наданні ЕПД всім, хто її потребує.

Діючі сьогодні нормативно-правові документи також не вирішують проблему подальшої передачі постраждалих від надзвичайних ситуацій цивільним психологам для пролонгованої психологічної допомоги.

Також не вирішеними є проблеми визначення та нормативного закріплення основних видів робіт, на виконання яких можуть залучатись психологи Служби порятунку (супроводжувати чи ні стихійні демонстрації; супроводжувати чи ні похорон загиблих при НС; чи організовувати діяльність у посткатастрофний період із населенням). Ці питання також у більшості випадків вирішують на рівні місцевої влади, представники якої у переважній більшості випадків навіть уявлення не мають з ким, коли та за яких умов має працювати екстремальний психолог.

Схожа з попередньою проблемою є проблема визначення загального переліку надзвичайних, або інших неординарних ситуацій, на ліквідацію яких можуть бути залучені екстремальні психологи Служби порятунку. Якщо такі випадки мають місце, то, у зв'язку з цим, окремого вивчення потребує питання налагодження та відпрацювання механізму залучення екстремальних психологів до виконання невластивих для них видів робіт.

Також чітко не визначені шляхи вирішення проблеми матеріально-технічного забезпечення діяльності психологів Служби порятунку.

Саме тому, сьогодні нагальним питанням стає узагальнення досвіду роботи, в першу чергу, вітчиз-

няних практичних психологів з надання ЕПД постраждалому населенню та доведення його до широкого кола персоналу служби психологічного забезпечення ДСНС України.

Вважаємо, що всі зазначені питання могли б знайти відображення у вигляді пропозицій щодо їх регулювання, які б були об'єднані окремим нормативно-правовим документом (наказом чи інструкцією) щодо визначення порядку організації та надання ЕПД постраждалим внаслідок НС природного, техногенного або соціально-політичного походження.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує проблема визначення та відображення питань соціального захисту фахівців-психологів в нормативно-правових та законодавчих актах. Проводячи аналіз існуючих на сьогодні документів, що визначають роль та місце психолога при роботі з постраждалим населенням, ми не зустріли жодного згадування про те, яким чином забезпечуватиметься соціальний захист фахівця, як регулюватиметься процес його відновлення після виконання професійних завдань у надскладних умовах НС, чи передбачені програми щодо підвищення кваліфікації фахівця-психолога Служби порятунку та хто буде відповідати за матеріально-технічне забезпечення його діяльності з постраждалим контингентом (комплектація "валізи психолога").

ліфікації фахівця-психолога Служби порятунку та хто буде відповідати за матеріально-технічне забезпечення його діяльності з постраждалим контингентом (комплектація "валізи психолога").

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України – від 02.10.2012 №5403-VI – редакція від 01.07.2013.
2. Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 року. – Х. : Одиссей, 2011. – 56 с. – (Закони України).
3. Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб [Текст] : Наказ МНС України від 23.02.2004 р. № 89 // МНС України. – К., 2004. – 44 с.
4. Про правові засади цивільного захисту [Текст] : Закон України від 24 червня 2004 року №1859-IV III (зі змінами та доповненнями станом на 17.05.2012 р.) // Відом. Верховної Ради України. – 2004. – 25 с.
5. Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС [Текст] : наказ МНС України від 27.02.2008р. № 148 // МНС України. – Київ, 2008 р.
6. Тімченко О.В. Чи потрібні Україні фахівці з психології екстремальних ситуацій? [Текст] / Тімченко О.В., Христенко В.Є., Оніщенко Н.В. // Проблеми екстремальної та кризової психології: збірник наукових праць. – Харків : УЦЗУ, 2010. – Вип. 8. – С.154-162.

Надійшла до редколегії 10.07.15

Н. Оніщенко, д-р психол. наук, ст. науч. сотр.

Национальный университет гражданской защиты Украины, Харьков

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И ОБОСНОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ОБЯЗАННОСТЕЙ, КОТОРЫЕ ВОЗЛАГАЮТСЯ НА СПЕЦИАЛИСТА-ПСИХОЛОГА, В РАМКАХ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ЭКСТРЕННОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ В СРЕДЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНОЙ СИТУАЦИИ

В статье приводятся результаты анализа современной нормативно-правовой базы, которая регулирует деятельность специалистов – психологов Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям, освещаются основные проблемы, которые препятствуют высокому уровню эффективности профессиональной деятельности экстремальных психологов, рассматриваются главные проблемные вопросы в этой отрасли, решение которых потребует отдельного внимания.

Ключевые слова: экстренная психологическая помощь; чрезвычайная ситуация; пострадавший; психолог Службы спасения.

N. Onishchenko, Doctor of Sciences in Psychology, Senior Scientific Researcher
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

DEFINITION AND JUSTIFICATION OF FUNCTIONAL RESPONSIBILITIES IMPOSED ON A SPECIALISTS IN PSYCHOLOGY WITHIN THE FRAMEWORK OF ORGANIZATION AND PROVISION OF EMERGENCY PSYCHOLOGICAL AID UNDER CRITICAL CONDITIONS

This article sets forth the results of the analysis of the contemporary legal framework which governs the activities of specialists in psychology of the State Emergency Service of Ukraine. The paper highlights the main factors which hamper the high level of efficiency of professional activities of emergency psychologists and deals with the most problematic issues in this sphere, the solution of which calls for special attention.

Keywords: emergency psychological aid, emergency situation, victim, a psychologist with the Rescue Service.

УДК 159.9.072:355.33

І. Приходько, д-р психол. наук, ст. науч. співроб.
Національна академія Національної гвардії України, Харків

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Розкрито психологічні особливості службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України при проведенні антитерористичної операції. Надані практичні рекомендації для підвищення рівня морально-психологічного стану військовослужбовців, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, зниження безповоротних, санітарних та психогенних втрат.

Ключові слова: військовослужбовець, антитерористична операція, службово-бойова-діяльність, бойова психічна травма.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження психологічних особливостей службово-бойової діяльності (СБД) військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ) під час проведення антитерористичної операції (АТО) обумовлена виникненням широкого кола різних ознак бойової психічної травми (БПТ) під час цієї діяльності та по її завершенню. Вони в абсолютній більшості спочатку проявляються лише на донозологіч-

ному рівні, коли суб'єктивно не відчуються як хвороба, не порушують соціальну адаптацію людини у звичайних умовах, але проявляються у специфічних негативних умовах життєдіяльності. Згодом дані зміни в учасників бойових дій можуть трансформуватися в "хронічні зміни особистості після переживання катастрофи" (дана рубрика представлена в міжнародній класифікації хвороб (МКБ-10)) або як окрема діагностична